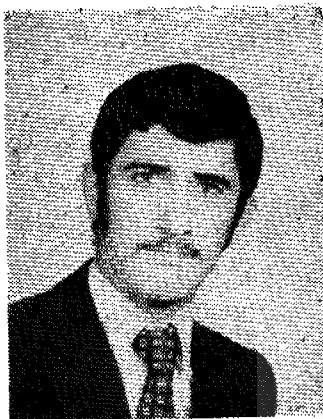

«رقابتهای قدرتهای

بزرگ در ایران»

۱۹۴۸ - ۱۹۱۸

شهرام امیری

نام کتابی است که بوسیله ژرژ لینگه
ژوویسکی استاد کالج هامیلتون آمریکا به رشته
تحریر در آمده است .

مؤلف که مأخذ کتاب خود را از منابع
انگلیسی، آلمانی، فرانسوی، روسی و ایرانی
جمع آوری کرده اطلاعات جامع و ارزنده‌ای
از اوضاع سیاسی و اجتماعی و اقتصادی
سه سال اخیر ایران بدست داده که از هر
لحاظ قابل اهمیت بوده و نکات مهم و تاریکی

از تاریخ معاصر ایران را روشن می نماید و از طرفی جرج آلن سفیر پیشین آمریکا در ایران
نیز مقدمه‌ای بر این کتاب نوشته است .

این کتاب در سال ۱۹۴۹ در دانشگاههای کورنل و آکسفورد بچاپ رسیده و اخیراً
نیز در سال ۱۹۶۸ در مؤسسه انتشاراتی گرین وود نیویورک آمریکا تجدید چاپ شده است.
این کتاب تاکنون بفارسی برگردانده نشده و ما اینک ترجمه بخشی از آن
را به خوانندگان عزیز مجله و حیدتقدیم می داریم . زیر نویسها از والد ارجمندم آقای مهربان
امیری است . شهرام امیری

روابط ایران و آلمان در خلال جنگ جهانی اول و رویدادهای مهاجرت

قبل از جنگ جهانی اول دولت آلمان بصورت يك قدرت استعماری و بعنوان يك
رقیب نیرومند در برابر روسیه و بریتانیای کبیر در افق سیاست ایران ظاهر گردید .
آلمان متحد و قدرتمند زمان بیسمارک (BISMARCK)، هیچگاه علاقه‌ای به بسط
و گسترش نفوذ خود در خاور میانه نشان نمیداد ولی پس از کناره گیری آن صدراعظم مقتدر
کشور آلمان یکباره سیاست خود را متوجه این قسمت از دنیا نمود .
بازدید و یاهلم قیصر امپراطور آلمان از مستملکات عثمانی در سال ۱۸۹۸ نشانه‌ای
از تغییر سیاست آن دولت بود و بعد از آن امپراطور آلمان همیشه کوشش کرد تا جای پا

و نقطه اتکائی برای خود در حوزه خلیج فارس جستجو نماید .

در سال ۱۹۰۳ بانک آلمانی «DEUTSCHE» موفق شد که امتیاز معروف احداث راه آهن برلن - بغداد را از دولت عثمانی تحصیل نماید . خط آهن B.B نیز یکی از شریانی‌های اصلی حیات نفوذ سیاسی آلمانها در مesoپوتامیا «MESOPOTAMIA» و خلیج فارس بود که مالا میبایست توسعه پیدا می‌کرد و بشهر بصره اتصال و امتداد حاصل می‌نمود .

احداث این راه آهن با تأسیس و ایجاد شرکتها و مؤسسه‌های صادراتی و وارداتی آلمانی در خلیج فارس و ایران همراه بود که بزرگترین این شرکتها عبارت بودند از کمپانی «ROBERT WONCKHAUS» و کمپانی «HAMBURG» و کمپانی «F.U. NDUTCH» و کمپانی «BREMEN» .

کمپانی «WONCKHAUS» در سال ۱۹۰۴ موفق شد که شعباتی در بندر بوشهر ، بندر عباس و بحرین و بغداد و دیگر شهرها تأسیس نماید این کمپانی نیز موفق شد تا امتیاز صید صدف در خلیج فارس و چند امتیاز دیگر را از دولت ایران بدست آورد و هم - چنین کمپانی «DIPEERSISCH. T.A.G» از برلن با سرمایه‌ای معادل دهملیون مارک شرکت خرید و فروش را در ایران تأسیس نمود .

در سال ۱۹۰۷ سرویس کشتیرانی «HAMBURG - AMEIKALINIE» بین بنادر آلمان و خلیج فارس آغاز بکار کرد و با ایجاد این راه آب تجارتی موجبات يك گونه رقابت شدید و خطرناکی بین خطوط کشتیرانی و سرویسهای حمل و نقل آبی بریتانیا و آلمان در آبهای این منطقه فراهم گردید .

در همانسال هم بانک آلمانی «DEUTSCHE ORIENT BANK» موفق شد پس از يك سلسله مذاکرات طولانی شعبه در ایران دائر کند و ضمناً امتیاز توزیع شمش نقره را نیز از دولت ایران تحصیل نماید .

دولت‌های انگلیس و روسیه عملاً با تحصیل این امتیاز به مخالفت برخاستند ولی نتیجتاً بانک آلمانی مذکور موفق شد که اعمال نفوذی در بانک ملی ایران که بتازگی و بنا به پیشنهاد احزاب ترقیخواه و تصویب اولین دوره مجلس انقلابی ایران تأسیس شده بود بنماید . اعمال نفوذ آلمانها در ایران موجبات ترس و وحشت انگلیسها را فراهم نمود و در نتیجه در تاریخ پنجم مه ۱۹۰۷ دولت بریتانیای کبیر مجبور شد که در این زمینه اظهاریه شدیدالحنی بدولت آلمان تسلیم نماید .

لرد لانزدون «LANDSDSDOWNE» وزیر خارجه انگلیس در پاسخ استیضاحی در مجلس اعیان اظهار نمود که ایجاد و تأسیس هر گونه پایگاه دریائی یا استحکامات بندری در خلیج فارس توسط هر قدرت خارجی يك تهدید خطرناکی برای دولت بریتانیای کبیر خواهد بود و مطمئناً با تمام قدرت در برابر آن مقاومت خواهیم کرد .

قرار داد ۱۹۰۷ روس و انگلیس موقتاً بر رقابت‌های سیاسی این دو قدرت بزرگ در ایران پایان داد و در نتیجه اعمال آلمانها را نیز در ایران بامشکلاتی مواجه ساخت و از

سوی دیگر دولت آلمان نیز در اثر اقدامات و مداخله دولت‌های روسیه و انگلیس قرارداد ۱۹۰۷ را در برلن برسمیت شناخت (۱)

در سال ۱۹۰۷ پرنس وان بلو «VANBULOW» صدر اعظم آلمان در يك مجمع عمومی قرار داد ۱۹۰۷ روس و انگلیس را تصدیق کرد و قطع مداخله سیاسی دولت متبوع خود را در ایران مورد تأیید قرارداد. اظهارات صدر اعظم آلمان تا اندازه‌ای موجبات رضایت دیپلماسی روسیه و انگلیس را در مورد ایران فراهم نمود ولی این اظهارات ظاهراً چندین صادقانه نبود زیرا آلمانیها سیاست مداخله سیاسی و اقتصادی خود را در ایران دنبال می‌کردند و از طرفی حزب دموکرات ایران را که در مقابل احزاب آزادیخواه و روشنفکران و بازرگانان در اقلیت بودند تقویت می‌نمودند (۲)

طرفداری از آلمانیها روز بروز در مجلس شورای ملی فزونی می‌یافت تا سرانجام مجلس شورای ملی در ایران زیر سلطه و نفوذ کامل طرفداران دولت آلمان قرار گرفت و باین ترتیب نفوذ سنتی انگلیس که در نتیجه انقلاب مشروطه ایران باوج خود رسیده بود بعد از قرارداد ۱۹۰۷ بتدریج روبهکاهش نهاد.

این اظهار یأس و انزجار ایرانیها از امپریالیزم انگلیس سبب شد که آلمانیها از این پیشامد استفاده سیاسی نموده و در نتیجه يك گروه زیادی از نمایندگان مجلس از سیاست آنها جانبداری نمایند (۳) و در حقیقت میتوان گفت که عده‌ای از شخصیت‌های برجسته کابینه

۱ - قرارداد ۱۹۰۷ در تاریخ ۳۱ اوت ۱۹۰۷ در پنچ ماده بوسیله سر آتور نیکلسن در دبرار روسیه و الکساندر ایزولسکی وزیر خارجه روسیه در سن پترزبورگ بامضاء رسید. نگاه کنید به کتاب قرارداد ۱۹۰۷ تألیف وحید مازندرانی. «م-ا»

۲ - حزب دموکرات با انگلیسها روابط خوبی داشت و در عوض حزب اعتدال نیز با روسها مناسبات حسنه‌ای برقرار کرده بود ولی ناصر الملک که روابط خوبی با انگلیسها داشت حزب دموکرات را برانداخت و در این راه در صد جلب توجه کامل دولت روسیه تزاری بر آمد. قبل از جنگ جهانی اول (رمضان ۱۳۳۲ قمری) کار احزاب بویژه حزب دموکرات از رونق افتاده بود زیرا روس و انگلیس هر دو بر علیه آلمان هم پیمان شدند و در ایران با خصوصی که میان روسهای تزاری و دموکراتها بود هر دو دولت شرکت کردند و باین ترتیب دموکراتها که تا اینموقع دلگرمی آنها در مقابل تهدیدات روسها با انگلستان بود از آن دولت قطع امید کرده و بسوی آلمانها و متحدین اروپای مرکزی روی آوردند. «م-ا»

۳ - در مجلس سوم تعداد دموکراتها از اعتدالیون بیشتر بود و از طرفی اعتدالیون بدو دسته تقسیم شده بودند دسته‌ای آزادیخواه و عده‌ای روحانی و مذاکره در مورد خط مشی سیاست خارجی بود تا اینکه فشار متفقین از طرفی و تحریکات متحدین از طرف دیگر سبب شد که افکار بدو طبقه قسمت شود هواداران متحدین و طرفداران متفقین دموکراتها و بیشتر اعتدالیها در نتیجه این قضایا بهواداری متحدین (آلمان وهم پیمانانش) از تهران خارج شده و به قم مهاجرت کردند. «م-ا»

نیز قبل از جنگ جهانی اول از سیاست‌آلمانها تبعیت می نمودند .

يك مدرسه آلمانی در تهران تأسیس گردید که عده‌ای از فرزندان رجال و معارف برجسته ایرانی در آن به تحصیلات عالی اشتغال داشتند ولی بیشتر این دانشجویان موفق با دامه تحصیلات عالی خود در دانشگاههای آلمان نشدند .

قبل از جنگ کوشش‌هایی بمنظور تخفیف بحران وخیم بین‌المللی انجام گرفت ولی در حقیقت این کوششها فرصتی بود که آلمانها بهتر بتوانند هدفهای غائی خود را دنبال نمایند .

کنفرانس پوتسدام بین ویلهلم دوم و نیکلای دوم این امکان را بوجود آورد که در سال ۱۹۱۱ قراردادی در پترزبورگ با مضاء برسد که در نتیجه چشم انداز موفقیت احداث راه آهن برلن بغداد را در برابر دیدگان آلمانها باز نماید . بموجب همین قرارداد روسها از ایران تقاضای امتیاز راه آهن تهران - خانیقین را نمودند که قرار بود بعدها این خط به راه آهن برلن - بغداد متصل گردد . و در ضمن روسها متعهد شدند که تأسیسات این راه آهن را در مدت چهار سال با تمام برسانند و در صورت عدم موفقیت امتیاز آنرا بعهده آلمانها محول نمایند . باین ترتیب خط آهن ایران مکمل طرح اصلی راه آهن برلن - بغداد بود که ایجاد و تأسیس آن تحت تأثیر وقایع مسائل بفرنج سیاسی روز قرار گرفته بود با اینکه با آغاز جنگ جهانی اول انجام این طرح به محاق فراموشی سپرده شد ولی دولت آلمان کوشش کرد تا جای پا و محل اعتباری در ایران برای خود تأمین نماید .

هنگامیکه جنگ جهانی اول آغاز شد فعالیت‌های سیاسی آلمانها بمقیاس وسیعی در ایران موفقیت آمیز بود چرا که سیاست امپراطوری عثمانی از رهبریهای برلن در اینجامتبعیت مینمود و با این ترتیب اگر ایران نیز از این خط مشی و سیاست پیروی می نمود بلا تردید پیروزی استراتژی آلمان در این منطقه بحد کمال و مطلوب می رسید و بهمین دلیل بعد از آغاز جنگ کوششهای شتابزده‌ای بعمل آمد تا ایران را بطرف قدرتهای متحدین اروپای مرکزی جلب نمایند .

فعالیت آلمانها در ایران چه از طریق نظامی و چه از لحاظ سیاسی با وج خود رسیده بود و از این روی پرنس ون رویس «VANREUSS» وزیر مختار آلمان در ایران تلاش می کرد تا نظر پارلمان ایران را بطرف آلمانها جلب نماید .

سال ۱۹۱۵ برای آلمانها يك سال موفقیت آمیز بود زیرا در این سال در انتخابات مجلس شورای ملی دموکراتها که از آلمانها طرفداری می کردند اکثریت کرسی‌های مجلس را تصاحب نمودند (۱)

- ۱ - دوره سوم مجلس در روز شنبه ۱۶ محرم ۱۳۳ (پنجم دسامبر ۱۹۱۴) بوسیله احمد شاه افتتاح شد اولین جلسه رسمی خود را در روز دوشنبه چهارم ژانویه ۱۹۱۵ مطابق ۱۷ صفر ۱۳۳۳ هجری قمری تشکیل داد. جناح‌های مختلف مجلس سوم بشرح زیر بود :
- ۱ - دموکراتها ۳۲ نفر ۲ - اعتدالیون ۲۳ نفر ۳ - بیطرفها ۲۰ نفر
- ۴ - هیئت علمیه ۱۵ نفر . چند نفر از منتخبین نیز وارد مجلس نشد «۴-۱»

مستوفی الممالک

و اتفاق را تهدید می‌کرد و گفته می‌شد که در سال ۱۹۱۵ کودتائی در تهران رخ خواهد داد بویژه که نمایندگان وزراء مختار روس و انگلیس نیز در تهران فعالیتهای دیپلماسی خویش را افزایش دادند .

ایرانیها از نتیجه اتحاد و پیمان خویش با آلمانها بسیار هراسناک شدند بخصوص که وزیر مختار روس نیز اعلام کرد که دسته‌هایی از سالداتهای روسی آماده حمله به ایالات شمالی و شهرهای بحر خزر می‌باشند که از آنجا بطرف تهران عزیمت نمایند خطر سقوط پایتخت بوسیله روسها نگرانی عجیبی در بین مردم تهران ایجاد نمود . (ناتمام)

1 - NICOLSON . OP . CIT . P. 130

توضیح : این قرارداد دوازده ماده‌ای در دهم نوامبر ۱۹۱۵ (اول محرم ۱۳۳۴) در تهران با مضای مستوفی الممالک رئیس الوزراء و محترم السلطنه وزیر خارجه پرنس روس وزیر مختار آلمان رسید و برای توشیح و یلهم به برلن فرستاده شد پرنس روس اصرار داشت تا احمدشاه نیز این قرارداد را امضاء نماید شاه امضای قرارداد را موقوف به توشیح قیصر نمود . در تاریخ معاصر ایران تا چندی قبل اطلاعات قطعی در مورد این قرارداد در دست نبودولی برای اولین بار پژوهشگر گرانمایه آقای صفائی ترجمه متن این قرارداد که از روی اسناد سیاسی وزارت خارجه آلمان در صفحات ۲۳۸ تا ۲۴۲ ج ۲ - کتاب « ایران و سیاست خاورمیانه » تألیف اولریخ گرک چاپ اشتوتگارت آمده است در کتاب رهبران مشروطه نقل کرده است و با انتشار متن این قرارداد نکات تاریک و مهمی از تاریخ معاصر ایران را روشن نموده است .

نگاه کنید به رهبران مشروطه دوره دوم ۱۶۹ (م - ۱)